

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МАГІСТЕРСЬКІ СТУДІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Випуск 3

Збірник наукових праць магістрів ОП
«Дошкільна освіта. Інклюзія»,
«Початкова освіта»,
«Фізична культура та спорт»,
«Практична психологія»,
«Менеджмент. Управління закладом
загальної середньої освіти»

Київ 2025

**УДК 37(063).
973.202 я1**

**Магістерські студії психолого-педагогічного факультету
Маріупольського державного університету: збірник наукових праць
здобувачів ОС Магістр ОП «Дошкільна освіта. Інклюзія», «Початкова освіта»,
«Фізична культура та спорт», «Практична психологія», «Менеджмент.
Управління закладом загальної середньої освіти» / за заг. ред. Л.В. Задорожної-
Княгницької. Випуск 3. Київ: МДУ, 2025. 522 с.**

Рекомендовано до друку Вченою радою психолого-педагогічного факультету
Маріупольського державного університету
(протокол №2 від 27 листопада 2025 року)

© Колектив авторів, 2025

осмисленого використання набутих знань. Діти розвивають навички пошуку інформації, її обробки, навчаються працювати в команді, виконувати різні соціальні ролі, координувати спільні дії. Правильно організоване проектне навчання в початковій школі стає ефективним інструментом активізації пізнавальної діяльності, розвитку творчого мислення та формування ключових особистісних якостей. Саме метод проектів найповніше сприяє партнерській взаємодії між учнем і вчителем, що є основою особистісно орієнтованої освіти.

Список використаних джерел:

1. Алексєєв В. Проекти в початковій школі. *Початкова освіта*. 2018. №17. С. 39-43.
2. Білик В. Проектна діяльність – основа розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Початкова школа*. 2013. №5. С. 6-9.
3. Бодько Л. Метод проектів як засіб реалізації особистісно-орієнтованого навчання. *Початкова школа*. 2013. № 10. С. 1-5.
4. Василець Я. Є. Формування умінь проектного навчання на урках «Я досліджую світ» засобами підручників. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2021. № 40. С.67-72.
5. Даніліна І. В. Навчальні проекти у початковій школі. Харків: Основа, 2016. 160 с.
6. Кириленко О. С., Барнич О. В., Мамчич О. Б. Практичний аспект формування навичок 4К на уроках читання в НУШ. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2021. № 32. С.29-32.
7. Коваль В.О., Василець Я.Є. Формування умінь проектного навчання на уроках «Я досліджую світ» засобами підручника. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 40: Вид-во Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій, 2021. С.67-72.
8. Комар Т. В. Методологія проектної діяльності: теоретичний аспект. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2013, №2(8). С. 102-107.
9. Мачача Т. С. Дизайн і технології. НУШ 1 клас: навчально-методичний посібник для вчителя. Київ : Видавництво «Освіта», 2020. 64 с.
10. Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ»: практико-орієнтований модуль: навчально-методичний посібник / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини; уклад.: Т. Я. Грітченко, О. В. Лоюк. Умань : ВПЦ «Візаві», 2023.
11. Організація проектної діяльності екологічного спрямування в початковій школі: навчально-методичний посібники / упорядники: Коваль О. В., Карпенко О. Ф. Чернігів : Десна Поліграф, 2020. 96 с.

**ХАРАКТЕРИСТИКА РІВНІВ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛІВ
ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

*Леніна Задорожна-Княгницька, доктор педагогічних наук, професор
кафедри педагогіки та освіти*

*Олександр Пучин, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
за спеціальністю Менеджмент*

**CHARACTERISTICS OF THE LEVELS OF PROFESSIONALISM OF
TEACHERS IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS**

*Lenina Zadorozhna-Knyagnytska, doctor of pedagogical sciences, professor of the
department of pedagogy and education*

Oleksandr Puchyn, master's student in Management

Анотація. У статті подано характеристику рівнів професіоналізму вчителів школи. Описано етапи розвитку професіоналізму вчителя. Подано комплекс ознак, які притаманні

кожному з десяти рівнів професіоналізму вчителя – від репродуктивного до творчого.

Ключові слова: професіоналізм, рівень професіоналізму, ознаки професіоналізму, етапи професіоналізму.

Abstract. The article provides a description of the levels of professionalism among school teachers. It describes the stages of development of teacher professionalism. It presents a set of characteristics that are inherent in each of the ten levels of teacher professionalism – from reproductive to creative.

Keywords: professionalism, level of professionalism, characteristics of professionalism, stages of professionalism.

Процес професійного розвитку педагогів триває упродовж усього життя та здійснюється через формальну, неформальну й інформальну освіту. Він охоплює:

- підготовку до професійної діяльності;
- удосконалення особистісних якостей і цінностей;
- формування професійної самосвідомості.

Рівень його ефективності визначається відповідністю професії індивідуальним особливостям, здібностям, нахилам і природним задаткам людини [6].

Вітчизняні науковці розглядають професійний розвиток як цілісний та спланований процес підготовки й удосконалення фахівців через механізми безперервного професійного та бізнес-навчання. Дослідниками акцентовано на тому, що метою розвитку професіоналізму працівника є набуття ним професійного та управлінського досвіду, підвищення компетентності, розвиток індивідуальних навичок, обмін знаннями, що сприяє покращенню продуктивності та якості роботи, особистісному зростанню та реалізації стратегічних завдань організації. До цього процесу входять також професійне навчання, підвищення кваліфікації, оцінювання ефективності професійного розвитку, кар'єрне планування та система управління знаннями [2].

З огляду на зазначене вище розвиток педагогічних працівників слід розглядати як процес підвищення рівня їхніх професійних досягнень через накопичення практичного досвіду та вдосконалення власної діяльності. Цей процес охоплює як формальний досвід, здобутий завдяки наставництву, участі у професійних семінарах, майстер-класах тощо, так і неформальний – самостійне вивчення професійної літератури, перегляд педагогічних програм, участь у семінарах та вебінарах та інші способи саморозвитку [3].

Розвиток професіоналізму вчителів ґрунтується на кількох ключових принципах, які визначають його особливості та ефективність:

1. Розвиток педагогічного професіоналізму базується на засадах конструктивізму, що передбачає активну участь учителів у процесі навчання та вдосконалення власної професійної майстерності. Педагоги не є лише пасивними отримувачами знань, - вони виступають активними суб'єктами освітнього та управлінського процесів, які самостійно конструюють свої знання та навички, рефлексуючи власний досвід і адаптуючи його до професійних потреб.

2. Розвиток професіоналізму є тривалим і безперервним процесом, оскільки сучасна педагогічна діяльність вимагає постійного навчання, оновлення

знань і вдосконалення методичних підходів. В умовах швидких змін в освіті й суспільстві вчитель має бути відкритим до нових ідей, концепцій та педагогічних інновацій, що сприяє його постійному професійному зростанню.

3. Перебіг процесу професійного розвитку тісно пов'язаний із щоденною практичною діяльністю педагога. Найбільш ефективним способом підвищення кваліфікації є навчання безпосередньо на робочому місці («on-the-job learning»). Такий формат включає спільне навчання в групах, активне дослідження освітнього процесу, створення та аналіз власного портфоліо, що дозволяє не лише засвоювати нові знання, а й одразу застосовувати їх на практиці.

4. Розвиток професіоналізму вчителів закладів загальної середньої освіти нерозривно пов'язаний із реформуванням освіти загалом і формуванням нової освітньої культури. Учителі, як носії знань і агенти змін, мають отримувати всі необхідні можливості для професійного вдосконалення та бути визнаними як повноправні професіонали. Суспільство має ставитися до педагогів із належною повагою, розуміючи, що якість освіти та рівень учнівських досягнень безпосередньо залежать від рівня професійної підготовки вчителів.

5. У своїй роботі вчителі виступають рефлексивними практиками, тобто постійно аналізують власний досвід, шукають нові підходи до навчання та прагнуть до вдосконалення. Саме тому ключова роль професійного розвитку полягає у створенні умов для напрацювання й упровадження новітніх педагогічних теорій і практик, що сприяють підвищенню професійної компетентності та ефективності навчального процесу.

6. Професійне вдосконалення педагогів закладу загальної середньої освіти відбувається не лише на індивідуальному рівні, а й у взаємодії з колегами, адміністрацією закладу, батьками здобувачів освіти, зовнішніми стейкхолдерами та всією громадою. Спільна діяльність, обмін досвідом, підтримка та співпраця сприяють створенню сприятливого освітнього середовища, в якому кожен учитель може розвиватися та постійно розвивати професіоналізм.

7. Нарешті, професійний розвиток сучасних педагогів може мати різні форми, що робить його гнучким і адаптивним до конкретних умов. Він є безперервним процесом, що передбачає оптимальний вибір і комбінування різноманітних методів, підходів та технологій, які найкраще відповідають потребам учителів, особливостям конкретного навчального закладу та вимогам сучасної освіти у цілому [2-4; 7].

Значущими для нашого дослідження є висновки Н. Мукан щодо періодизації професійного розвитку педагога, що базується на зв'язку між етапами життєвого циклу та формуванням професійних компетентностей. Відповідно до цієї класифікації дослідниця виокремлює такі стадії професійного становлення вчителя:

- I етап – період «виживання та відкриттів» (перші 3 роки роботи). Цей період характеризується адаптацією до професійної діяльності, входженням у сферу освіти, ознайомлення із її реаліями та першими успіхами й викликами;

- II етап – період стабілізації педагогічної діяльності (4-6 років роботи). На цьому етапі педагогічна діяльність набуває більшої впевненості та системності, відбувається особисте та професійне самоствердження, з'являється

чітке усвідомлення своєї ролі у сфері освіти. Вчитель зміцнює свій авторитет, інтегрується у професійну спільноту, отримує більше свободи від адміністративного контролю;

– III етап – період експериментування та накопичення досвіду (7-8 років роботи). Цей період супроводжується активним пошуком нових методів і підходів у навчанні, прагненням урізноманітнити педагогічну діяльність. Разом із тим у деяких педагогів можуть з'являтися перші сумніви щодо професійного вибору, що часто пов'язано з кризою середини кар'єри. Це час підбиття проміжних підсумків, усвідомлення досягнень і готовності до нових викликів;

– IV етап – період стабільності та консерватизму (19-30 років роботи). На цьому етапі професійна діяльність педагога стає більш механічною, а виконання обов'язків – впевненим та рутинним. Досвідчений педагог часто вдається до перевірених методів роботи, рідше виявляє відкритість до змін, що може спричинити певний дискомфорт. Водночас це період максимальної впевненості у своїй компетентності й авторитетності у професійному середовищі.

– V етап – вихід на пенсію (31-40 років роботи). Завершальний етап професійного шляху педагога, що може супроводжуватися як почуттям задоволення від виконаної роботи, так і певним розчаруванням чи емоційним виснаженням. У цей період деякі вчителі поступово зменшують професійну активність, передаючи досвід молодшим колегам, або ж повністю залишають роботу, присвячуючи більше часу особистим інтересам та новим сферам діяльності [4, с. 34].

На основі аналізу актуальних наукових джерел із теми дослідження нами було зроблено висновок, що розвиток професіоналізму вчителя закладу загальної середньої освіти відбувається за етапами, представленими у таблиці 1.

Таблиця 1

Етапи розвитку професіоналізму вчителя закладу загальної середньої освіти

Мета	Характеристика ознак професіоналізму
<i>Первинна професіоналізація</i>	
Формування комплексу компетентностей фахівця, отримання ним необхідних професійних знань, умінь, навичок.	Відповідність професійних якостей вимогам освітнього стандарту вчителя; сформованість «Я-концепції», діагностування своїх професійних якостей; знання сучасних вітчизняних і зарубіжних педагогічних теорій і парадигм; володіння сучасною науковою мовою, технологією співпраці, виходу із стресових станів в умовах освітнього процесу; знання про раціональні типи образу життя сучасного педагога; володіння основами інформаційної культури; технологіями вивчення колективу і особистості.
<i>Вторинна професіоналізація</i>	
Перетворення фахівця на професіонала, накопичення професійного досвіду, розгортання професійної активності.	Ідентифікація вчителя з професією, набуття ним комплексу компетентностей, що відповідають професійному стандарту вчителя ЗЗСО, а також наявність таких якостей, як професійна мобільність, гнучкий стиль діяльності, здатність проектувати власну діяльність і кар'єру, ефективно вирішувати професійні завдання в умовах невизначеності, гідно реагувати на виклики

На основі визначених характеристик і проявів професіоналізму науковці виокремлюють десять рівнів становлення та розвитку педагога. Опис зазначених рівнів представлено нижче.

1. Нульовий рівень – допрофесіоналізм («стажер»). Цей рівень характеризується первинним входженням вчителя у професійну діяльність та набуттям первинних навичок педагогічної взаємодії. Вчитель-стажер починає освоювати специфіку педагогічного спілкування, розвиває професійну самооцінку, порівнюючи себе з колегами, а також формує фундаментальні уявлення про свою професію. На цьому рівні важливо проявляти відкритість до нових знань, чутливість до порад і допомоги з боку адміністрації та досвідченіших колег.

2. Перший рівень – «педагог за покликанням». Учитель, який перебуває на цьому рівні, вже має чітко виражену професійну спрямованість та внутрішню мотивацію до педагогічної діяльності. Він не просто виконує свої обов'язки, а усвідомлено прагне бути частиною освітнього процесу, вдосконалюючи свої навички та методи роботи.

3. Другий рівень – «від ерудита до майстра». На цьому рівні педагог проходить шлях від накопичення теоретичних знань до їх успішного практичного застосування. Педагог на цьому рівні має виявляти цілеспрямованість, спостережливість, педагогічну інтуїцію та вміння імпровізувати. Важливим є також вільне володіння педагогічними технологіями, вміння обирати й адаптувати методи навчання відповідно до психологічних та інтелектуальних особливостей здобувачів освіти.

4. Третій рівень – «майстер». На цьому етапі педагог демонструє здатність не лише ефективно застосовувати сучасні методики та технології, а й аналізувати їхній вплив на психічний розвиток здобувачів освіти. Він уміє діагностувати зміни в навчальній динаміці учнів, адаптуючи свої підходи відповідно до їхніх потреб. Це передбачає перехід до створення індивідуальних навчальних і виховних програм, спрямованих на особистісний розвиток кожного здобувача освіти або класу в цілому.

5. Четвертий рівень – «майстер-діагност». На цьому рівні педагогічний професіоналізм тісно пов'язаний з формуванням сприятливого психологічного клімату в освітньому середовищі. Досягнення цього вимагає високого рівня культури педагогічного спілкування, що включає вміння налагоджувати ефективну взаємодію, використовувати різні стилі комунікації, адаптуватися до різних ситуацій і ролей у процесі спілкування. Вчитель активно застосовує широкий спектр комунікативних стратегій для підтримки продуктивного діалогу зі здобувачами освіти..

6. П'ятий рівень – «суб'єкт педагогічної діяльності, самодіагностики». Досягнувши цього рівня, вчитель зосереджується на самоаналізі, рефлексії та усвідомленому проектуванні власного професійного шляху. Він оцінює свою діяльність, прогнозує майбутні кроки у професійному розвитку, визначає стратегії вдосконалення й розширює свою роль як активного творця власної кар'єри. Тут важливим стає усвідомлення себе як суб'єкта педагогічної діяльності, що самостійно визначає напрямки професійного зростання та

творчого розвитку.

7. Шостий рівень – «творець», «новатор». На цьому етапі педагог виходить на рівень педагогічної творчості, що проявляється у здатності знаходити нестандартні рішення для освітніх викликів у постійно змінюваному освітньому середовищі. Вчитель не лише застосовує наявні методики, а й активно створює нові підходи, експериментує з навчальними технологіями, формує інноваційні педагогічні практики та сприяє їх впровадженню в освітній процес.

8. Сьомий рівень – «дослідник». Високий рівень професіоналізму неможливий без уміння аналізувати й оцінювати результати своєї діяльності. Це є першими кроками до дослідницької діяльності. Вчитель із дослідницьким підходом не лише впроваджує нові методи та технології в освітній процес, а й ретельно вивчає їхню ефективність, аналізуючи вплив як самих інновацій, так і всіх супутніх факторів.

9. Восьмий рівень – «усвідомлена індивідуальність». Кожний учитель є унікальною особистістю, яка має власний стиль діяльності. Однак із підвищенням рівня професіоналізму зростає й здатність до усвідомленого формування власного педагогічного почерку. Вчитель на цьому рівні цілеспрямовано працює над вдосконаленням своїх сильних сторін, розвиває особистісні та професійні риси, які позитивно впливають на освітній процес, а також вміє згладжувати або трансформувати менш ефективні елементи своєї діяльності.

10. Дев'ятий рівень – «учасник і суб'єкт педагогічного співробітництва». Найвищий рівень професіоналізму вчителя проявляється у його здатності ефективно співпрацювати з колегами, формувати професійне середовище однодумців та працювати над спільними освітніми завданнями. Тут поєднуються всі попередні рівні професійного становлення: глибоке розуміння своєї ролі у педагогічній діяльності, майстерність, творчість, дослідницький підхід, постійний саморозвиток і відкритість до інновацій. Учитель не лише удосконалює власні навички, а й робить вагомий внесок у розвиток освітньої спільноти [1; 5-6].

Українські психологи виділяють рівні професіоналізму, які відрізняються від раніше розглянутих:

- допрофесіоналізм – фахівець ще не опанував норм і правил професії, не досягає високих або творчих результатів у своїй діяльності;
- професіоналізм – поступове засвоєння професійних якостей (фахівець опановує норми та вимоги професії, досягає значних результатів, починає усвідомлювати себе в обраній сфері, самостверджується та розвивається завдяки своїй роботі);
- суперпрофесіоналізм – вихід фахівця за межі звичних професійних стандартів та творче збагачення професії власним внеском;
- непрофесіоналізм (або псевдопрофесіоналізм) – людина начебто активно працює, але її професійне становлення має певні «викривлення» (зокрема виконувана діяльність є малоефективною та не відповідає професійним стандартам);

– постпрофесіоналізм – рівень, якого досягають фахівці, які вийшли на пенсію (вони можуть або просто залишатися «професіоналами в минулому», або ж виконувати роль консультантів і наставників, передаючи свій досвід молодшим колегам) [75].

На підставі узагальнення актуальних джерел, в яких розкривається сутність, рівні та етапи розвитку професіоналізму, М. Васильєва-Халатнікова виокремила й описала рівні професіоналізму, які представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Рівні розвитку професіоналізму педагога

Назва рівня	Характеристика рівня
Критичний (початковий)	Вчитель вміє переказати іншим те, що знає сам, або як записано в теми, підручнику, навчальному посібнику. Ці знання можуть бути більш або менш глибокими. Але навіть дуже глибокі знання в будь-якій галузі ще не є ознакою педагогічної кваліфікації. На цьому рівні використання індивідуальної методики супроводжується певними труднощами. Цей рівень властивий найчастіше молодим вчителям, які не мають необхідного досвіду, а також тим, хто, незважаючи на гарне знання предмету, не має покликання до педагогічної діяльності.
Адаптивний (достатній)	Вчитель уміє не тільки передати інформацію, але і трансформувати її стосовно особливостей учнів, з якими має справу, знає особливості їхнього сприйняття й розуміння даного матеріалу. Однак, його методика розрахована на невелику кількість здобувачів освіти. На цьому рівні можлива ситуація, коли вчитель усвідомлює, що учні погано засвоюють той чи інший розділ або питання, але не вміє дохідливо пояснити матеріал, тобто він бачить педагогічну задачу, але не вміє продуктивно її вирішити.
Рівень базовий (середній)	Вчитель уміє не тільки передати і трансформувати знання стосовно аудиторії, а й конструювати їх, заздалегідь розраховуючи, з яким раніше досліджуваним матеріалом потрібно його співставити, з якими труднощами при сприйнятті нового матеріалу учні можуть зіткнутися, чим вони можуть бути викликані, як їх подолати, як порушити інтерес і увагу до теми.
Рівень системно-моделювальної діяльності (високий)	Вчитель – майстер своєї справи, вміє моделювати (конструювати) систему діяльності й тієї поведінки, що своєю чергою формують у здобувачів освіти необхідні компетентності. Він здатний та вмотивований брати участь у створенні підручників, навчальних посібників, розробленні навчальних планів.

Отже, аналіз наукових джерел, що розкривають сутність та етапи розвитку професіоналізму педагога закладу загальної середньої освіти, уможливив висновок про те, що професіоналізм вчителя являє собою багатогранне, динамічне та комплексне явище, яке поєднує в собі сукупність особистісних характеристик, високий рівень педагогічної компетентності та професійну майстерність. Він не є статичним, а постійно розвивається під впливом комплексу різноманітних чинників, таких як професійний досвід, безперервне навчання, самовдосконалення та адаптація до змін у сфері освіти.

Список використаних джерел:

1. Васильєва-Халатнікова М. О. Рівні професіоналізму викладача вищого навчального закладу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2015, № 9 (53) URL: <https://repository.sspu.edu.ua/items/5bd52819-9ea8-4a3a-8874-fa9cae58c62b>
2. Кириченко М.О. Інноваційні підходи до професійного розвитку педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівних кадрів освіти у відкритому суспільстві.

Професійний розвиток та управління людськими ресурсами в системі післядипломної педагогічної освіти в контексті трансформації освіти України: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 жовт. 2016 р.) К.: УМО НАПН України, 2016. С.16-30.

3. Кучерявий О. Г. Професійний і особистісний розвиток сучасного вчителя: монографія. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 329 с.

4. Мукан Н.В. Професійний розвиток учителів загальноосвітніх шкіл Великої Британії, Канади, США: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2021. 248 с.

5. Піддячий В. М. Сутність і зміст професіоналізації педагогів у контексті освіти впродовж життя. *Вісник післядипломної освіти. Випуск 13(42 «Серія «Педагогічні науки»*. URL: <https://surl.li/wgksth>

6. Піддячий В. М. Дослідження сутності професіоналізації педагогів. *Профориєнтація: стан і перспективи розвитку: зб. матеріалів X ювілейних Всеукраїнських психолого-педагогічних читань, присвячених пам'яті д-ра пед. наук, проф. Федоришина Бориса Олексійовича*. Київ, Україна: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені І. Зязюна НАПН України, 2020, с. 103-104.

7. Хоржевська І.М. Професіоналізм та професійний розвиток особистості. *Наукові праці. Державне управління*. Вип. 202, Т. 214. 2013, С.110-113.

8. Шендерук О. До питання про сутність професіоналізму. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія «Філософія, педагогіка, психологія»*. 2014. Вип. 32. С. 117–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_32_22.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

*Леніна Задорожна-Княгницька, доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки та освіти
Тулаїнова Римма, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
за спеціальністю «Початкова освіта»*

FEATURES OF FORMING COMMUNICATIVE COMPETENCE IN PRIMARY SCHOOL PUPILS

*Lenina Zadorozhna-Knyagnytska, doctor of pedagogical sciences, professor of the
department of pedagogy and education
Tulainova Rimma, master's student in Primary Education*

Анотація. У статті розкрито сутність рефлексивних умінь молодших школярів. Розкрито наукові підходи до розуміння поняття «рефлексивні вміння». Представлено висновки вітчизняних науковців щодо значення рефлексивних умінь молодших школярів в освітньому процесі.

Ключові слова: початкова школа, молодші школярі, рефлексія, рефлексивні вміння, освітній процес.

Abstract. The article reveals the essence of reflective skills of primary school pupils. Scientific approaches to understanding the concept of 'reflective skills' are revealed. The conclusions of domestic scientists regarding the importance of reflective skills of primary school pupils in the educational process are presented.

Keywords: primary school, primary school pupils, reflection, reflective skills, educational process.